

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΤΑ ΣΥΜΑΪΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΤΟΜΟΣ Γ'

ΑΘΗΝΑΙ
1977

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

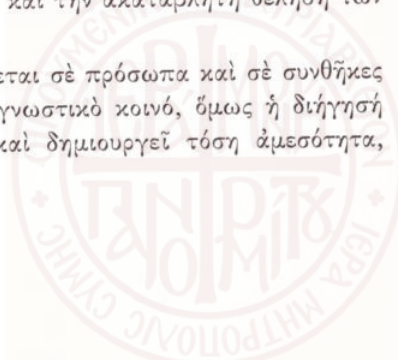
Ἡρακλῆ Μ. Καραναστάση, *Τὸ χρονικὸ μιᾶς οἰκογένειας*, Ἀθήνα 1977.

Ὁ συγγραφέας τοῦ Χρονικοῦ, ἐπίτιμος σήμερα γυμνασιάρχης, δὲν παρουσιάζεται γιὰ πρώτη φορά στὸ δωδεκανησιακὸ πνευματικὸ στίβο. Χρόνια καθηγητῆς στὴ γενετείρὰ του Κῶ, τὴν περίοδο τῆς ἰταλοκρατίας, καὶ ἀργότερα στὴν Ἀθήνα καὶ σὲ ἄλλες πόλεις τῆς Μητέρας Πατρίδας, ὅπου εἶχε καταφύγει ἐξόριστος ἀπὸ τὸ νησί του γιὰ ἀξιόλογη ἐκεῖ ἐθνικὴ δράση, παρακινήμενος ἀπὸ τὴ μεγάλη του ἀγάπη γιὰ τὴ γενέθλια γῆ, εἶχε μελετήσει τὴ ζωὴ καὶ τοὺς χαρακτήρες τῶν ἀνθρώπων της, ἀλλὰ καὶ τὴν τοπικὴ της ἱστορία. Ἔτσι δὲν εἶναι λίγα τὰ μελετήματά του ποὺ μᾶς παρουσίασε ἀπὸ τὰ δωδεκανησιακὰ περιοδικὰ καὶ τὶς δωδεκανησιακὰς ἐφημερίδες.

Μὲ τὸ νέο του ἔργο, *Τὸ χρονικὸ μιᾶς οἰκογένειας*, ἐνῶ παρουσιάζει τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση δυὸ ἀπλῶν ἀνθρώπων, πετυχαίνει νὰ ἀναπτύξει τὴν ἀφήγησή του σὲ μυθιστόρημα. Καὶ μᾶς δίνει μὲ τρόπο ἐξαιρετικὰ παραστατικὸ τὴ ζωὴν, οἰκογενειακὴν, κοινωνικὴν, πολιτιστικὴν, ἐνὸς τόπου καὶ μιᾶς ἐποχῆς.

Μὲ τὶς περιγραφὰς του μᾶς μεταφέρει σὲ περασμένες ἐποχὰς καὶ μᾶς κάνει νὰ ζοῦμε περιστατικὰ καὶ γεγονότα, νὰ παίρνομε μέρος σ' ἀρραβωνιάσματα καὶ σὲ γάμους καὶ νὰ παρακολουθοῦμε σὰν αὐτόπτες τὰ κώτικα πανηγύρια. Διαβάζοντας τὸ *Χρονικὸ μιᾶς οἰκογένειας*, ἔζησα τὴ Νίσυρο, τὴν Καρδάμενα, τὴν Ἀντιμάχεια, ἀλλὰ καὶ τὴν Πόλη τῆς ἐποχῆς. Μὲ τὶς λύπες καὶ τὶς χαρὰς τῶν ἀνθρώπων τῶν μικρῶν μερῶν. Μὲ τὶς δυσκολίες, ἄλλοτε μικρὰς καὶ ἄλλοτε μεγάλας, γιὰ τὴν ἐπιβίωση, ἀλλὰ καὶ τὴ δημιουργία. Μὲ τὶς δυσχέρειες στὴν ἐπικοινωνία ἀκόμη καὶ μὲ ἀνθρώπους τῶν πιὸ κοντινῶν μερῶν. Ἐπιπλέον εἶδα καὶ καμάρωσα τὸ δυναμισμό καὶ τὴν ἀκατάβλητη θέληση τῶν νησιωτῶν μας γιὰ δράση καὶ προκοπή.

Παράλληλα, ἐνῶ ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται σὲ πρόσωπα καὶ σὲ συνθήκες ζωῆς ποὺ δὲν ἐνδιαφέρουν τὸ εὐρύτερο ἀναγνωστικὸ κοινό, ὅμως ἡ διήγησή του ἔχει τόση ζωντάνια καὶ φυσικότητα καὶ δημιουργεῖ τόση ἀμεσότητα,

ὥστε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη παραμένει ἀμείωτο. Ἄν δὲ φθάσεις στὸ τέλος, δὲν ἀφήνεις ἀπὸ τὰ χέρια σου τὸ βιβλίο.

Ἡ ἱστορία πού σέ μορφή μυθιστορηματικῆς βιογραφίας μᾶς παρουσιάζει μὲ τὸ Χρονικὸ τοῦ κ. Καραναστάσης εἶναι ἡ ἱστορία τῆς οἰκογένειάς του. Πρωταγωνιστὲς εἶναι ὁ παππούς του ἀπὸ μητέρα, ὁ Γεώργιος Ἐμμανουηλίδης-Οἰκονόμος, καὶ ὁ πατέρας του, ὁ Μάρκος Καραναστάσης. Δευτεραγωνιστὲς καὶ τριταγωνιστὲς εἶναι ἄλλα μέλη τῶν οἰκογενειῶν τῶν δύο αὐτῶν βασικῶν ἡρώων. Ἄς μοῦ ἐπιτρέψει ὅμως ὁ φίλος συγγραφέας νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ οἰκογενειακὴ του μετριοφροσύνη μπορεῖ νὰ ἐξηγηεῖ ἀλλὰ δὲ δικαιολογεῖ ὅτι ἄφησε στὴ σκιά τὸ ἀξιολογότερο ἀπὸ τὰ σύγχρονα μέλη τῆς οἰκογένειας αὐτῆς.

Ἐννοῶ τὸν ἀδελφὸ τοῦ κ. Τάσο Καραναστάση, ὁ ὁποῖος μὲ τίς ἐπιστημονικὲς του ἐργασίες, γλωσσολογικὲς καὶ λαογραφικὲς, τιμᾷ τὴ Δωδεκανήσο καὶ μὲ τίς μελέτες του γιὰ τὸ ἰδίωμα τῶν ἐλληνοφόνων τῆς Κάτω Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀξιόλογη προσφορά του στὸν καταρτισμὸ τοῦ Γλωσσικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Μεσογείου ἔχει ἀποκτήσει προβολὴ καὶ κύρος ὄχι μόνο στοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους τῆς Χώρας μας ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Τίς γραμμὲς αὐτὲς τίς χαράσσω παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ξέρω πὼς θὰ προκαλέσω τὴν ἀντίδραση τοῦ σεμινοῦ ἐπιστήμονα στὸν ὁποῖο ἀναφέρονται.

Κλείνοντας τὴν παρουσίαση τοῦ Χρονικοῦ μιᾶς οἰκογένειας τοῦ κ. Ἡρακλῆ Καραναστάση ἐλπίζω ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐκδόσεώς του αὐτῆς νὰ τὸν παρακινήσει νὰ προχωρήσει στὴν ἐκδοσὴ καὶ τῶν ἄλλων ἀδημοσίευστων ἐργασιῶν του.

ΑΛΕΞ. Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑΣ

Δωδεκανησιακὰ Χρονικὰ. Ἐτησίαι περιοδικὴ ἐκδοσις. Τόμος Β' (1973). Ἀθήναι 1974 (Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου), σσ. 396.

Τὰ «Δωδεκανησιακὰ Χρονικὰ», πού χαιρετίσαμε τὴν ἐκδόσή τους ἀπὸ αὐτὲς ἐδῶ τίς σελίδες, μᾶς ἔδωσαν ἓνα δεῦτερο τόμο πολὺ καλύτερα ὀργανωμένο ἀπὸ τὸν πρῶτο, μὲ μεγαλύτερη διεύρυνση συνεργατῶν.

Ὁ δεῦτερος αὐτὸς τόμος περιλαμβάνει σημαντικὸ ἀριθμὸ ἀξιόλογων μελετῶν πού ἀναφέρονται ἄλλες ἀπὸ αὐτὲς στὴν ἱστορία καὶ τὴν ἀρχαιολογία, ἄλλες στὴ φιλολογία καὶ τὴ λογοτεχνία, ἄλλες στὴ λαογραφία, στὴ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, στὴ τέχνη καὶ τὴν παιδεία. Περὶσσότερο ἢ λιγότερο, ὅλες οἱ ἐργασίες αὐτὲς συμβάλλουν στὸν τομέα τους στὴν αὐτογνωσία τοῦ τόπου μας, σὲ μιὰ καλύτερη γνωριμία τοῦ ἑαυτοῦ μας, προσδιορίζουν τὴ θαυμαστὴ στάθμη τοῦ δωδεκανησιακοῦ πολιτισμοῦ καὶ μᾶς βοηθοῦν νὰ προσεγγίσουμε τὸ παρελθόν μας.

Στὸ νησί μας ἀναφέρονται τρία μελετήματα τοῦ δεύτερου τόμου τῶν «Δωδεκανησιακῶν Χρονικῶν». Εἶναι:

1. *Παροιμίες ἀπὸ τῆ Σύμης*: Ἀλεξάνδρου Σ. Καρανικόλα, σσ. 20 - 69. Στὸ μεγίστου ἐνδιαφέροντος αὐτὸ δημοσίευμα ὁ ὀτρηνὸς συγγραφέας του παρουσιάζει 190 συμαϊκὲς παροιμίες (37 μετεωρολογικὲς καὶ 153 μὲ θρησκευτικὸ περιεχόμενον) ἀπὸ τῆ μεγάλη συλλογὴ παροιμιῶν, ποὺ κατάρτισαν ὁ πατέρας του ἀείμνηστος μελετητὴς τῆς συμαϊκῆς λαογραφίας καὶ γλωσσολογίας Πρωτοπρεσβύτερος Σωτήριος Καρανικόλας καὶ ὁ ἴδιος, ὅταν ὑπηρετοῦσε ὡς γυμνασιάρχης στὸ Βενετόκλειο Γυμνάσιο τῆς Ρόδου, ὅπου ζοῦσαν πολλοὶ Συμιακοί.

Τὸ πολῦτιμο αὐτὸ ὑλικό, ποὺ ἀναδεικνύει τὴν «προσωπικότητα τοῦ Συμιακοῦ, τὸν τρόπο ζωῆς του καὶ τὸ ἠθικὸ καὶ πολιτιστικὸ του ἐπίπεδο», παρουσιάζεται ὑποδειγματικὰ ἐπεξεργασμένο ἐπιστημονικὰ, μὲ τὸν ἀπαραίτητο ὑπομνηματισμὸ, ταξινομημένο ἀλφαβητικὰ σὲ δύο ὁμάδες: α' παροιμίες μετεωρολογικὲς (σσ. 25 - 31) καὶ β' μὲ θρησκευτικὸ περιεχόμενον (σσ. 32 - 62).

Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ παροιμίες τοῦ συμαϊκοῦ λαοῦ παρουσιάζονται μὲ τὸν ἄριστο αὐτὸ τρόπο καὶ πρέπει νὰ χαιρετίσουμε μὲ θερμὰ αἰσθήματα τὴ δῆλωση τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Σ. Καρανικόλα ὅτι ἐτοιμάζει corpus τῶν συμαϊκῶν παροιμιῶν ἀπὸ τῆ συλλογὴ τοῦ πατέρα του καὶ τῆ δική του, ποὺ θὰ ἐμφανισθεῖ μὲ τὸ ὄνομα καὶ τῶν δύο (ὅπ. παρ., σελ. 22). Τῆ δίκαιη αὐτῆ ἀφοσίωση τοῦ Ἀλ. Καρανικόλα στὸ μὶχθο τοῦ πατέρα του πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ἰδίως ἀπὸ τὴν πλευρὰ ὅτι γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα εἶχε ἀποστερήσει τὴ συμαϊκὴ ἔρευνα ἀπὸ ἓνα σπουδαῖο ἐρευνητὴ, ποὺ μάλιστα ἀποδεδειγμένη ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ παρουσίαση μεγάλου μέρους τῶν καταλοίπων τοῦ πατέρα του, στράφηκε μὲ μοναδικὸ ζῆλο στὴ σύνταξη πρωτότυπων δικῶν του ἐργασιῶν, ὅπως εἶναι αὐτὲς ποὺ ἔχουν ἐπίκεντρο τὴν περίφημη σχολὴ τῆς Ἁγίας Μαρίνας Σύμης καὶ ἐξακτινώνονται σὲ ἐξίσου ἐνδιαφέροντα θέματα, ὅπως ἓνα ἄγνωστο χειρόγραφο τῆς ἀνεκδότης Φυσικῆς Βενιαμίν τοῦ Λεσβίου, ποὺ ἀπόκειται στὸ Ἀναγνωστήριο «Αἶγλη» τῆς Σύμης (Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον, 5 (1970), σσ. 43 - 53), ὁ μῦθος τῆς Πρόκνης σὲ μαθηματάριο ἀπὸ τῆ σχολὴ Σύμης (Παρνασσός, 1Δ' (1972), σσ. 86 - 95) καὶ Δανιὴλ Κεραμέως Εἰσαγωγὴ περὶ τοῦ ὅπως δεῖ ἐρμηνεύειν τὸν κατὰ γραμματικὴν λόγον (Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον, 6 (1976), σσ. 67 - 80). Καὶ βέβαια ὁ Κατάλογος χειρογράφων προερχομένων ἐκ τῆς Σχολῆς Σύμης ('Ελληνικά, 23 (1970), σσ. 38 - 56). Κι ἀκόμη ἡ ἐργασία του γιὰ τοὺς «Συμαϊκοὺς θεοφυλαγμοὺς (Δωδεκανησιακὰ Χρονικά, 1 (1972), σσ. 50 - 53) καὶ ἡ μελέτη του γιὰ τὸ Πανορμίτειο Γυμνάσιο Σύμης ('Αθήναι 1974, σσ. 80 ποὺ πρωτοδημοσιεύθηκε στὸν α' καὶ στὸν β' τόμο τῶν «Συμαϊκῶν», 1972 καὶ 1974).

Ἄν κοντὰ σ' αὐτὰ ἀναλογισθοῦμε τὴ συμβολή του στὴν ἐκδοσὴ καὶ δι-
εὐθύνσῃ τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, γιὰ τὸ ὁποῖο καμαρώνομε ὅλοι οἱ Συμιακοί,
καὶ ἰδίως στὴ διαμόρφωσῃ τῶν ἐργασιῶν, ποὺ δημοσιεύονται σ' αὐτό, ὥστε
νὰ πληροῦν τοὺς ἐπιστημονικοὺς ὅρους, καὶ τὴν παρότρυνσῃ τόσων νέων καὶ
παλιῶν Συμιακῶν ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν ἱστορία καὶ τὴ λαογραφία τῆς Σύμης,
θὰ ἀποτιμήσομε ἀντικειμενικὰ τὴ μεγίστη προσφορὰ του στὴ Σύμη. Αὐτὰ,
χωρὶς ἔχνος κολακείας, ἀλλὰ μὲ δικαιοσύνη καὶ ἀπὸ πατριωτικὸ καθῆκον.

Γιὰ νὰ γυρίσομε ὅμως στὸ δημοσίευμα, ἂν πάρει κανεὶς ὑπόψη τὴ ση-
μασία ποὺ εἶχαν γιὰ τὸ ναυτικὸ ἐπάγγελμα τῶν Συμιακῶν τὰ μετεωρολο-
γικὰ φαινόμενα καὶ τὴ βαθιὰ θρησκευτικὴ τὸ λαοῦ αὐτοῦ, μπορεῖ νὰ
συνειδητοποιήσῃ τὴν ἀξία τοῦ δημοσιεύματος στὴ μελέτῃ τῆς συμαϊκῆς λαο-
γραφίας. Ἐχει ἀκόμη τὴ δυνατότητα γνωρίζοντας τὶς παροιμίες αὐτές, νὰ
ἐκτιμήσῃ τὸ χαρακτῆρα καὶ τὶς ἀρετὲς τοῦ Συμιακοῦ, τὴν εὐθύτητά του:
Ἄμ-μέ! Τώρα (θ)ὰ σὲ βάλουμε-γαὶ στὸ κοροστάσιw-(v)ὰ σὲ θουμάδζουμε
(ὅπ. παρ., σελ. 47). Κι ἐνῶ εἶναι ὑπερήφανος κι ἀξιοπρεπῆς δὲν εἶναι ὑπε-
ρόπτης: Ὁ Θεὸς τὶς μύτ-τ'ες κόβγει τες κ'αὶ τὰ τρουλ-λιὰ (= προεξοχές
στὶς γωνιὲς τῶν σπιτιῶν ἢ στὶς καμινάδες «ποὺ ἐκτιζαν οἱ κενόδοξοι, γιὰ νὰ
διαδηλώσουν τὸν πλοῦτο τους») χαλᾶ τα. Ἄλλὰ καὶ τὶς ἀδυναμίες του φανε-
ρώνουν: Οὐδεὶς προφήτης ἐ-δῆ πατρίδι του (ὅπ. παρ., σελ. 57).

Ἡ μελέτῃ κλείνει μὲ ἓνα χρήσιμο εὑρετήριο τῶν παροιμιῶν ἀπὸ τὶς
λέξεις, ὅπου «περιλαμβάνονται, σὲ σειρὰ ἀλφαβητικῆ, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς κύριες
λέξεις τῶν παροιμιῶν καὶ ὅλες οἱ δευτερεύουσες, ὥστε νὰ εἶναι εὐκόλῃ ἡ εὑ-
ρεσῃ κάθε παροιμίας» (ὅπ. παρ., σελ. 63).

2. Ἡ Τέχνη καὶ οἱ Συμιαῖοι τεχνίτες: Κώστα Ἄλ. Φαρμα-
κίδη, σσ. 346 - 351. Πρόκειται γιὰ «μιὰ πρώτη παρουσίαση» μελέτης τοῦ
συγγραφέα, ποὺ «σκοπὸ ἔχει νὰ προβάλῃ τὴ συμαϊκὴ τέχνη, νὰ συμπληρώσῃ
καὶ νὰ πλατύνῃ τὴν ἐλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη» (ὅπ. παρ., σελ. 346). Στὸ σύν-
τομο αὐτὸ δημοσίευμα περιλαμβάνονται ἀξιόλογα κι ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα
γιὰ τοὺς λαϊκοὺς τεχνίτες τῆς Σύμης, γι' αὐτὸ καὶ ἀνυπόμονα περιμένομε
τὴ συνέχεια τῆς ἔρευνας τοῦ Κώστα Φαρμακίδη, στὸν ὁποῖο ἡ προβολὴ τῆς
συμαϊκῆς τέχνης ὀφείλει πολλά. Καλλιτεχνικὴ ἰδιοσυγκρασία ὁ ἴδιος, παρὰ
τὸ ἐπάγγελμά του τοῦ ὀδοντογιατροῦ (οἱ ἀναγνώστες τῶν «Συμαϊκῶν») ἔχουν
ἤδη ἐκτιμήσῃ στὰ ἐπίτιτλα καὶ τὰ πλουμίδια τῶν δύο πρώτων τόμων τους
τὴ δουλειά του ἔχει ἐπίσης φιλοτεχνήσῃ τὰ σχέδια τῶν ἐργασιῶν τοῦ Νι-
κήτα Χαβιαρᾶ γιὰ τὰ μοναστήρια καὶ τὴ λαογραφία τῆς Σύμης), ἔχει ἐπι-
δοθεῖ μὲ ἱερὸ ζῆλο στὴ διάσωσῃ τῆς καλλιτεχνικῆς κληρονομίας τῶν προ-
γόνων μας. Στὸν ἴδιο ὀφείλεται ἡ δημιουργία τοῦ Μουσείου Σύμης. Στὸ δη-
μοσίευμα αὐτὸ ὁ Φαρμακίδης καταγράφει τοὺς ἐξῆς Συμιακοὺς τεχνίτες:
Γρηγόριος ὁ Συμαῖος, Μιχαὴλ Μίγκλης, ἀδελφοὶ Καρακωστίου, Μαγκαφά-

δες, Γεώργιος Μουστάκης, Μιχαήλ Γιαννεσιχής, Σακελλάριος Νομικός ἢ Πυλάτος, Γόμποι, Μιχαήλ Βενιαμίν καὶ Βασίλειος Κοζῆς (ζωγράφοι), Χατζηκώστας τοῦ Σπανοῦ, Σπύρος Ἀγγελίδης, Ζουρούδηδες, Ἡλίας Τσαβαρῆς, Κυραμαριοί, Βαλσάμηδες, Γιάννης Τσαγκαρινός, Μουλιάτης (γλύπτες καὶ ξυλογλύπτες), Μπολονάκηδες καὶ Ἀναστασιάδηδες (χαλκουργοί). Ἀναφέρει ἀκόμη χρυσοχόους, ναυπηγούς καὶ δὲν ξεχνᾷ τὴν ἀνώνυμη Συμιακιά γυναίκα, ποὺ «κλείνει ὅλη τὴν εὐγένεια καὶ ἀπαλότητα τῆς ψυχῆς της στὴν πανάρχαια γυναικεία τέχνη, τὴν κεντητική» (ὅπ. παρ., σελ. 351).

Σ' αὐτοὺς πρέπει νὰ προστεθεῖ ὁ Συμιακὸς ἀγιογράφος Νεόφυτος, ποὺ ἔχει ἱστορήσει τὴν Κοίμησι τῆς Παναγίας στὸ Μικρὸ Χωριὸ Τήλου τὸ 1787 (βλ. Ἡλία Κόλλια: «Ἰχνογράφημα τῆς Τήλου», 3(1974), Ἀθῆναι 1977, σελ. 37).

Στοὺς τεχνίτες αὐτοὺς ἐξέχουσα θέση ἔχει ὁ συμπατριώτης μας Γρηγόριος, ποὺ ἱστόρησε τὸ 1779 τὸ ναὸ τῆς Παναγίας τῆς Λίνδου, τὸν κτισμένο τὸ 1489/90 ἀπὸ τὸ μάγιστρο D' Aubusson (βλ. Χρήστου Ἰ. Καρούζου: Ρόδος, ἱστορία - μνημεῖα - τέχνη, β' ἔκδοση, «Ἐσπερος», Ἀθῆναι 1973, σελ. 113). Σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιγραφή πάνω ἀπὸ τὴ βόρεια θύρα τοῦ ναοῦ οἱ τοιχογραφίες του ἔγιναν «ἐπὶ Καλλινίκου ἀρχιερέως... διὰ συνδρομῆς τοῦ σοφολογιωτάτου διδασκάλου Κυρίου Δημητρίου, χεῖρ Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Σύμης». Ἡ ἐπιγραφή δημοσιεύεται ἀπὸ τὸ Χριστόδουλο Ἰ. Παπαχριστοδούλου, ὁ ὁποῖος προσθέτει:

«Στὸ ἱερὸ εἰκονίζεται ἡ Θεία Λειτουργία, κάτω ἢ Μετάληψη τῶν Ἀποστόλων, ὁ Παντοκράτορας στὸν τροῦλλο, Προφῆτες, Εὐαγγελιστές, στὰ σκέλη δεσποτικές ἑορτές, σειρά Ἀγίων, οἱ 24 Οἴκοι ἀπὸ τὸν Ἀκάθιστο Ὑμνο. Στὴ Δ. θύρα ἡ Δευτέρα Παρουσία ἐντυπωσιακῆ. Οἱ τοιχογραφίες ἀποτελοῦν ἓνα σφιχτοδεμένο σύνολο, ἁρμονικό, οἱ σκηνές τῆς Κόλασης εἶναι λαϊκῆς» (Ἱστορία τῆς Ρόδου ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἕως τὴν ἐνωσμάτωσι τῆς Δωδεκανήσου (1948), Ἀθῆναι 1972 (Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου, Σειρὰ αὐτοτελῶν ἐκδόσεων ἀριθμὸς 1), σσ. 380 - 381).

Ὁ Γρηγόριος, ποὺ εἶχε φιλοτεχνήσει τὶς τοιχογραφίες τοῦ νέου ναοῦ τοῦ Ρουκουνιώτη (βλ. Γ. Α. Ἀσκητοῦ: Ἡ ἐν Σύμῃ ἱερὰ Σταυροπηγιακῆ καὶ Πατριαρχικῆ μονὴ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ τοῦ Ρουκουνιώτου, Ρόδος 1961, σσ. 8-9), ἱστόρησε καὶ τὸ καθολικὸ τῆς μονῆς Ἀγίου Παντελεήμονος Τήλου (βλ. Ἡλ. Κόλλια, ὅπ. παρ., σσ. 33 καὶ 37).

Ἀπὸ τὶς φωτογραφίες ποὺ συνοδεύουν τὸ δημοσίευμα τοῦ Κώστα Φαρμακίδη ἰδιαίτερη σημασία καὶ ἀξία ἔχει ἡ τοιχογραφία τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ ἀπὸ τὸ καθολικὸ τοῦ Μιχαήλ τοῦ Κοκκιμηδῆ τοῦ 18ου αἰώνα. Πρόκειται γιὰ τὸν Πίνδαρο τῆς βυζαντινῆς Ὑμνογραφίας, τὸ μεγαλύτερο ἀσφαλῶς ποιητὴ τοῦ Βυζαντίου, ποὺ ἀντίθετα πρὸς τὸν Ἰωάννη Δαμασκηνὸ δὲν ἔχει ἀπεικονιστεῖ σὲ πολλὰς τοιχογραφίες.

Ἐδῶ ἄς ἀναφερθεῖ ὅτι τὸ 1975 ὁ Κώστας Φαρμακίδης παρουσίασε μαζί με τὴν Ἀγάπη Καρακατσάνη ἕνα σύντομο ὁδηγὸ στὶς καλλιτεχνικὲς ὁμορφιές καὶ τὰ ἄλλα ἀξιοθέατα τοῦ νησιοῦ μας με καλλιτεχνικὴ ἐμφάνιση (ἐπιμέλεια: Ραχήλ Μισδραχῆ - Καπὸν) ἰδιαίτερα προσεγγιμένη (σσ. 64). Ὁ-ραιοτάτες φωτογραφίες ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ, τὰ μεταβυζαντινὰ μνημεῖα καὶ τὴ λαϊκὴ τέχνη τῆς Σύμης κοσμοῦν τὸ κείμενο, πὺ σταματᾶ στὰ καιρία καὶ τὰ οὐσιαστικὰ καὶ εἶναι γραμμένο με ἀγάπη στὸ νησί καὶ με καλλιτεχνικὴ διάθεση.

Μετὰ ἀπὸ ἕνα μικρὸ πρόλογο γίνεται λόγος γιὰ τὴ μορφή τοῦ νησιοῦ καὶ τὶς ἀσχολίες τῶν Συμιακῶν, παρέχεται ἕνα ἱστορικὸ περίγραμμα καὶ ἀκολουθεῖ ξενάγηση στὸ Γιαλό, τὸ Χωριὸ καὶ τὶς ἄλλες περιοχὲς καὶ τοποθεσίες τῆς Σύμης. Ὁ «Ὁδηγὸς» κλείνει με ἀναφορὰ στὸ Πάσχα στὴ Σύμη, στὸ ἔθιμο τοῦ Κουκουμαῖ (Κλήδονα), στὰ πανηγύρια καὶ τοὺς χορούς. Δὲν γίνεται ὅμως λόγος γιὰ τὸ πνευματικὸ παρελθὸν τοῦ νησιοῦ (Θέατρο Σύμης, τυπογραφεῖα, ἐφημερίδες κτλ.), ἐνῶ ἀναφέρεται (σελ. 47) ὅτι στὸν Νιμπορεῖο «σῶζεται ἕνα ὑπόγειο συγκρότημα χτιστῶν θολωτῶν χώρων... πὺ ἡ παράδοση τὰ συνδέει με τὴ σχολὴ ἀγιογραφίας πὺ ἐπιχορήγησε ὁ Βυζαντινὸς αὐτοκράτορας Θεοδόσιος ὁ Μικρὸς (408 - 450)». Ἡ παράθεση τῆς πληροφορίας αὐτῆς, ἔστω καὶ σὰν «παράδοσης», μᾶς προκαλεῖ ὁμολογούμενως ἐντύπωση, γιὰτὶ εἶναι πιά γνωστὸ ὅτι καμιά σχολὴ ἀγιογραφίας δὲ λειτούργησε στὴ Σύμη καὶ ἀπλῶς πρόκειται γιὰ μυθεύματα περὶ Ἀπολλωνιάδος σχολῆς, πὺ ὁ Κωνσταντῖνος Σιμωνίδης περιέλαβε στὸ ἔργο του «Συμαίς» (βλ. σχετικὰ στὴν ἐργασία μου «Βίος καὶ Πολιτεία Κωνσταντῖνου Σιμωνίδη (1820 - 1867)», ἐφ. Ἐστία Ἀθηνῶν, 11 Αὐγούστου - 27 Νοεμβρίου 1976).

3. Ὁ Συμαῖος κληρικὸς καὶ δάσκαλος Νικηφόρος Νικολαΐδης (19ος αἰ.), Ἰ. Μ. Χατζηφώτη, σσ. 214 - 228.

Ἐκδίδεται τοῦ Συμιακοῦ κληρικοῦ καὶ ἐκπαιδευτικοῦ Νικηφόρου Νικολαΐδη, πὺ ὑπῆρξε ἔφορος τῶν Ἑλληνικῶν Ἐκπαιδευτηρίων Τήμνου (Μενεμένης), «Λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς λογοδοσίας τῆς ἐφορείας καὶ διανομῆς τῶν βραβείων τῶν σχολῶν Τήμνου» (Σμύρνη 1875).

Ὁ λόγος αὐτὸς χωρίζεται σὲ δύο μέρη. Στὸ πρῶτο ὁ συγγραφέας ἀναπτύσσει τὶς ἀπόψεις του γιὰ κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ στὸ δεῦτερο ὑποστηρίζει με θερμότητα τὴ δημιουργία σχολείων καὶ προτρέπει τοὺς Τημνίους νὰ φροντίζουν τὸ ἐκπαιδευτήριό τους, ἀναπτύσσοντας ἐνδιαφέρουσες παιδαγωγικὲς ἀπόψεις. Ὁ λόγος ἐκδίδεται με ὑπόμνημα ἀπὸ ἀντίτυπο ἀποκείμενο στὴ βιβλιοθήκη τῆς μονῆς Πανορμίτη. Προτάσσονται βιογραφικὰ καὶ βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα πὺ συγκεντρώθηκαν ἀπὸ διάφορες πηγές.

Στὸν ἴδιο τόμο τῶν «Δωδεκανησιακῶν Χρονικῶν» δημοσιεύονται καὶ

άλλες έργασίες, πού ἀναφέρονται σέ άλλα νησιά τῆς Δωδεκανήσου, ὅπου συχνά γίνεται λόγος καί γιά τή Σύμη, ὅπως στό δημοσίευμα τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Γεωργίου Μιχαηλίδου—Νουάρου «Σημείωμα γιά τή συλλογή ἐπιγραφῶν ἀπό τὸ Ἀρχαῖο Δίκαιο Καλύμνου» κτλ. Ἀπὸ τίς ἐργασίες αὐτὲς ἀναφέρομε: «Ἡ Ρόδος στὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας» Χριστ. Ι. Παπαχριστοδούλου, «Ἀμπεντίν πασαῖς, Νομάρχης (Βαλῆς) τοῦ Ἀρχιεπελάγου (1894 - 1908)» τοῦ Πλάτωνα Κυπριώτη, «Ὁ ἔβδομος Ὀλυμπιονίκης τοῦ Πινδάρου» τοῦ Ι. Κατζηκυριαζίδη, «Προφορικὴ παράδοση καὶ κοινωνικὴ συνέχεια στίς ἀνοιξιάτικες τελετὲς τῶν νοτιοροδίτικων χωριῶν» τοῦ Μ. Herzfeld, «Ἡ ἀρχιερατικὴ ἐπιχορήγησις στὴν πρώτη ἐφαρμογὴ τῆς στὴν ἐπαρχία Λέρνης» τοῦ Μιχ. Σαμάρκου, «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδευσεως ἀπὸ τοῦ 1846 - 1947 στό Πυλὶ τῆς Κῶ» τοῦ Ν. Ζάρακα, «Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὴν νῆσον Χάλκη» τοῦ Γ. Βεργωτῆ, «Γυναῖκες πού ἔμειναν στὴν ἱστορία τῆς Ρόδου (Ἀστυόχεια, Πολυξώ, Κλεοβουλίνη, Καλλιπάτειρα)» τοῦ Γ. Μαρτίνη κτλ.

Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον. Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Δωδεκανησιακῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. Τόμος ἕκτος, ἐν Ἀθήναις 1976, σσ. 224 [Πρόεδρος Ν. Γ. Μαυρῆς].

Τὸ «Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον» (αὐτὰ τὰ ν δὲν ἦλθε ἀκόμη ἡ ὥρα νὰ κοποῦν;), παρὰ τὴν σὲ ἀραιὰ χρονικὰ διαστήματα ἐκδοσὴ του, εἶναι ἓνα πολύτιμο βῆμα γιά τὴν προβολὴ καὶ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς Δωδεκανήσου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς.

Τὸ «Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον» καλύπτει ὁλόκληρη τὴν περιοχὴ τῶν νησιῶν μας καὶ διατηρεῖ τὸ ἀξιόλογο ἐπιστημονικὸ του ἐπίπεδο. Σὲ τοῦτο ἀποφασιστικὴ εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ Προέδρου τῆς Δωδεκανησιακῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας (ΔΙΛΕ), πού τὸ ἐκδίδει, Ν. Γ. Μαυρῆ.

Ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα τοῦ ἕκτου τόμου ἐνδιαφέρει ἄμεσα τὴ Σύμη ἡ λαμπρὴ φιλολογικὴ ἐργασία τοῦ Ἀλεξάνδρου Σ. Καρανικόλα «Δανιὴλ Κεραμέως, Εἰσαγωγὴ περὶ τοῦ ὅπως δεῖ ἐρμηνεύει τὸν κατὰ γραμματικὴν λόγον», σσ. 67 - 80. Ἐδῶ ἔχομε μιὰ ἀριστη ἐφαρμογὴ τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης καὶ πλήρη ἐκμετάλλευση τῶν ἐρευνητικῶν καὶ ἐρμηνευτικῶν ἱκανοτήτων τοῦ συγγραφέα, πού παρουσιάζοντας ἐξονυχιστικὰ ἓνα διδακτικὸ κείμενο τοῦ 18ου αἰῶνα, παρέχει στοὺς μελετητὲς καὶ τὸν ἐκπαιδευτικὸ κόσμον σημαντικὰ στοιχεῖα χρήσιμα καὶ γιά τὴν ἱστορία τῆς παιδείας μας καὶ γιά τὴ σημερινὴ σχολικὴ ἐργασία («μέτρο συγκρίσεως»). Ἔτσι γί-

νεται «άντιληπτή ή πρόοδος πού άναμφισβήτητα έχει σημειωθεί στην προσπάθεια για κατανόηση και έμβάθυνση στα άρχαϊα κείμενα..., χωρίς να μās έφησυχάζει ή διαπίστωση αυτή, γιατί πρέπει να γίνουν ακόμη πολλά, ώστε ό προγονικός μας θησαυρός να άποβεί πηγή άστειρευτη για πνευματική και ψυχική καλλιέργεια του λαου μας» (σελ. 69).

Τό κείμενο (προοίμιο, πρόλογος και τό μεγαλύτερο τμήμα τής Είσαγωγής) προέρχεται από τον κώδικα 12 του Άναγνωστηρίου Σύμης «Αΐγλη» και έχει πλήρη τίτλο «Τοῖς μαθητιώσιν Έλλήνων παισίν είσαγωγή περι του ὅπως δεῖ έρμηνεύειν τον κατά γραμματικήν λόγον, οἷς και τό χαίρειν άπο νέμου». Ήταν ως σήμερα άνέκδοτο και όφείλεται στο γνωστότατο διδάσκαλο τής Πατριάδος σχολής Δανιήλ Κεραμέα. Συνοδεύεται από άπόδοση σε νεοελληνικό λόγο και τά άπαραίτητα σχόλια για τήν κατανόησή του από τον άμύητο. «Έτσι ό εύάγωγος άναγνώστης, ὅπως θα έλεγε ό Δανιήλ, σημειώνει ό Άλέξανδρος Σ. Καρανικόλας, θα άντιληφθεῖ τό άγχος, πού πρέπει να συνεΐχε τους μαθητές τής εποχής. Και θα συλλάβει τό φαύλο κύκλο, μέσα στον όποιο στροβιλίζονταν διδάσκαλος και μαθητές, άφου θα ιδεῖ να εφαρμόζεται τό άπαράδεκτο, ιδιαίτερα για σχολική έργασία, «δι' άγνώστου τά άγνωστα».

Έμπειρος εκπαιδευτικός ό συγγραφέας, ήταν διπλά άρμόδιος για τή δημοσίευση ενός κειμένου σαν κι αυτό, πού παρουσίαζε πολλών ειδών δυσκολίες. Βιβλιογραφικά ένήμερος, κατέκλεισε τή μελέτη του με όλους τους γνωστούς χειρόγραφους κώδικες πού περιέχουν τήν Είσαγωγή του Δανιήλ. Όπως διασαφηνίζει, «για λόγους οίκονομίας του περιοδικου» περιορίστηκε στην παρουσίαση αυτή και στον τρόπο αυτό έργασίας. Έτσι εξηγείται και τό γιατί δε δημοσιεύθηκε τό κείμενο με άντιβολή των κωδίκων. Έδω πρέπει να γίνει λόγος για μιá άλλη έργασία (ιστορική αυτή) του ίδιου συγγραφέα για τήν εκπαίδευση τής Σύμης. Πρόκειται για «Τό Πανορμίτειο Γυμνάσιο Σύμης», Άθήνα 1974, σσ. 80 (άνατυπώθηκε από «Τά Συμαϊκά», 1 (1972), σσ. 67 - 103 και 2 (1974), σσ. 59 - 97). Με τήν ολοκλήρωσή της και τήν έκδοσή της σε έναιο βιβλίο, μπορούμε όχι μόνο να εκτιμήσουμε σωστά τις προσπάθειες των Συμαϊκών για τήν πνευματική άνοδο του νησιου τους, αλλά και να καμαρώσουμε τήν αντίστασή τους στον Ήταλό κατακτητή, πού θέλησε με άνίερα μέσα να κάμψει τήν ελληνική τους συνείδηση. Τό χρονικό αυτό του Άλεξάνδρου Σ. Καρανικόλα, καρπός πολύμοχθης έρευνας και έπιστημονικής έπεξεργασίας του σχετικού υλικου, είναι ό πιό άψευδής μάρτυρας του ύψηλου πολιτιστικου επιπέδου τής Σύμης, καθώς μεθοδικά παρακολουθεῖ τή σύσταση και άνελικτική πορεία του Γυμνασιου της. Στο πρώτο μέρος ό συγγραφέας κάνει λόγο για τό διδακτήριο και τις προσπάθειες για τήν άπόκτησή του (εδω προβάλλεται δίκαια ή λαμπρή μορφή και ή σπουδαία συμβολή του Μακαρίου Μπάρβα), ενώ στο δεύτερο μέρος της άσχολεῖται με τήν

όλοκληρώση και τῆ σταδιοδρομία τοῦ Γυμνασίου. Κάνει χρήση σημαντικῶν ἀνέκδοτων ἐγγράφων και δημοσιεύει μιὰ σπάνια φωτογραφία μετὸ διδακτικὸ προσωπικὸ και τοὺς μαθητὲς τοῦ Γυμνασίου τὸ ἔτος 1925 - 1926.

Μετὴν ἐργασία αὐτῆ τοῦ Ἀλεξάνδρου Σ. Καρανικόλα καταδεικνύεται ὁ εὐεργετικὸς ρόλος τῆς ἱστορικῆς Μονῆς Πανορμίτη στὴν πνευματικὴ και κοινωνικὴ ζωὴ τῆς Σύμης, ἀναδεικνύονται ὅλες οἱ φωτεινὲς μορφὲς τῶν Συμιακῶν ἐκπαιδευτικῶν και φαίνεται ἡ προσδευτικότητα τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ μας.

Πρόκειται γιὰ μιὰ περισπούδαστη μελέτη ποὺ καλύπτει σημαντικὸ μέρος τῆς σωματικῆς παιδείας και γιὰ μιὰ ἀπὸ τίς ἐλάχιστες σοβαρὲς προσπάθειες στὸν τομέα αὐτό, ποὺ ὡς τώρα ἀντιμετωπιζόταν πολὺ πρόχειρα και ἐπιπόλαια. Εἶναι, ἐξάλλου, θαυμαστὴ ἡ γλώσσα ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ συγγραφέας. Σωστὴ, ὑποδειγματικὴ δημοτικὴ, μετὸ στοιχεῖα λόγια, ποὺ δὲ διστάζει νὰ τὰ χρησιμοποιήσει ὅπως και ὅπου πρέπει.

Ἀπὸ τὸ νέο τόμο τοῦ «Δωδεκανησιακοῦ Ἀρχείου» ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ὁ «Κατάλογος χειρογράφων συλλογῶν λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Δωδεκανήσου (1965 - 1975) τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν» τῆς Μαρίας Μηλίγκου - Μαρκαντώνη. Μιὰ προσπάθεια ποὺ ὀφείλεται στὴν ἐμπνευση τοῦ ἀείμνηστου Καθηγητῆ τῆς Λαογραφίας στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν Κωνσταντίνου Σπυριδάκη, ποὺ ἀγαποῦσε ξεχωριστὰ τὰ νησιά μας, τὰ ἐπισκεπτόταν συχνὰ και ἔγραψε ἐνδιαφέροντα κείμενα γι' αὐτά.

Στὸν ἴδιον τόμο δημοσιεύονται ἀκόμη «Εἰδήσεις γιὰ τὴ Ρόδο στὸ ΙΖ' αἰῶνα μ.Χ. ἀπὸ ἓνα χειρόγραφο εὐχολόγιον τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου» τοῦ Χρ. Ι. Παπαχριστοδούλου, «Συμβολὴ στὸ τοπωνυμικὸ τῆς Καρπάθου» τοῦ Κωνσταντίνου Μηγᾶ, «Ἀπὸ τὴ φορεσιὰ στὸ τραγούδι» τῆς Μαρίας Ἰωαννίδου-Μπαρμπάρη, «Ἡ Πρωτομαγιά στὴν Κάρπαθον» τῆς Εὐρῆς Βαρίκα-Μοσκόβη, «Ἡ Δωδεκάνησος και ἡ Ἰταλία» τοῦ Ἰ. Γκίκα, «Ἀρχαῖες λέξεις στὸ ἰδίωμα τοῦ Καστελλορίζου» τοῦ Ι.Α. Θωμόπουλου, «Ἀμφορεὺς εὐρεθεῖς εἰς Τῆλον» τοῦ Π.Α. Καμμᾶ, «Τὸ πανηγύρι τῆς Σπηλιανῆς και οἱ Νιαμερίτισσες» τοῦ Ἡρακλῆ Καραναστάση, «Ἀπὸ τίς παλαιοντολογικὲς ἐρευνες τῆς Τῆλου» τοῦ Π.Α. Καμμᾶ, «Ἐνα σπανιώτατο και ἄγνωστο φυλλάδιον γιὰ τοὺς ἀγῶνες τῶν Κασίων» τοῦ Ν.Γ. Μαυρῆ, «Πρὶν 40 χρόνια. Ἀπὸ τὴν προϊστορίαν τῆς ΔΙΑΕ» τοῦ ἴδιου, «Νέοι Δωδεκανησιακοὶ στόχοι» τοῦ Σωτηρίου Ἀγαπητίδη, «Κανονισμὸς Συνδέσμου τῶν Κασίων Ἐργατῶν τῆς Σουεζείου Διώρυγος» τοῦ Ἐμμ. Γ. Πρωτοψάλτη, «Μητροπολίτης Καρπάθου και Κάσου Εὐγένιος Μαστοράκης (1908 - 1912)» τοῦ Ἐμμ. Περσελῆ, «Βιογραφικὲς εἰδήσεις γιὰ τὸν Παῖσιον Καραπατᾶ, Διδάσκαλον τῆς Πατριάδος Σχολῆς (1809 - 1817) μετὸ ἀφορμὴ δυὸ ἐπιστολῶν» τοῦ Νικ. Φοροπούλου κ.ἄ.

I. M. XATZHΦΩTHΣ

Ὁ 5ος τόμος τῶν «Νισυριακῶν» περιλαμβάνει ὅπως καὶ οἱ προηγούμενοι ἐνδιαφέρουσες ἐργασίες, κυρίως λαογραφικές, πού ἀναφέρονται στὸν εὐρύτερο δωδεκανησιακὸ χῶρο. Τὸ φροντισμένον τύπωμά του, ἡ προσεγμένη διόρθωση τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων, τὸ καλαισθητὸ ἐξώφυλλο χαρακτηρίζουν τὴ φροντίδα γιὰ τὸ ὅλο ἔργο.

Μετὰ ἀπὸ σύντομο κατατοπιστικὸ πρόλογο γιὰ τὸ ἔργο τῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τὸν πρόεδρό της Νικήτα Ὁδ. Σακελλαρίδη, δημοσιεύονται ἀπὸ τὸν Κώστα Σακελλαρίδη 36 «Νισύρια παραμύθια» (σελ. 5-108) στὸ τοπικὸ ἰδιώμα. Ἀπ' αὐτὰ 11 ἀναδημοσιεύονται ἀπὸ τὸν «Ζωγράφειον Ἀγῶνα» τοῦ 1891, 2 προέρχονται ἀπὸ συλλογὴς τοῦ Κέντρου Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τὰ ὑπόλοιπα καταγράφηκαν —τὰ 20 στὸ μαγνητόφωνο— τὸν Αὐγούστο τοῦ 1975 στὸ νησί. Ὁ συλλογέας δίνει κατατοπιστικὴ εἰσαγωγή, μερικὰ χαρακτηριστικὰ φωνητικὰ φαινόμενα τοῦ Νισύριου ἰδιώματος γιὰ τὴν καλύτερη κατανόηση τῶν κειμένων καὶ ἀπὸ ἓνα κατατοπιστικὸ γιὰ κάθε κείμενο σημείωμα. Πρέπει νὰ ἐπαινεθεῖ ἡ πρόνοια τοῦ συλλογέα νὰ μαγνητοφωνήσῃ τὰ σχετικὰ κείμενα, γιὰτὶ ἔτσι ὄχι μόνον ἀποδίδεται πιστὰ ἡ διήγησις, ἀλλὰ —τὸ σπουδαιότερον— διασώζονται γνήσια δείγματα τῆς τοπικῆς λαλιᾶς, ἀνεκτίμητα ὅταν ἡ ἀστυφιλία καὶ οἱ ἄλλοι καταστροφεῖς τοῦ παραδοσιακοῦ μας πολιτισμοῦ θὰ ἔχουν ἀφανίσει τελείως τὶς χαρακτηριστικὰς λεπτομέρειες τοῦ κάθε τοπικοῦ ἰδιώματος.

Μῦθοι κτλ. διηγῆσεις, ὅπως τὶς κατέγραψε στὸ μαγνητόφωνο ἐπίσης τὸν Αὐγούστο τοῦ '75 στὸ νησί ἀπὸ ἓναν ἐπιδέξιο ἀφηγητὴ καὶ λαϊκὸ τεχνίτη τοῦ λόγου, ἀποτελεῖ τὸ ὕλικὸ τῆς ἐργασίας τοῦ Κ. Σακελλαρίδη «Μῦθοι-ἱστορίες-πλάκες-διαλογισμοὶ Βασίλη Βεζύρογλου» (σελ. 109-156).

Ὁ Βεζύρογλου εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς «τύπους» πού συναντοῦμε σὲ πολλὰ μέρη καὶ πού προικισμένοι μὲ μιὰ ξεχωριστὴ εὐφυΐα —ἀναξιοποίητη ἐξαιτίας ἐλλείψεως εὐρύτερης παιδείας— δέχονται σὰν γόνιμη γῆ ὅ,τι ἀκούσουν ἢ διαβάσουν μὲ τὰ λίγα γράμματά τους καὶ τὸ μεταπλάθουν σὲ ἐκτενεῖς διηγῆσεις, προσαρμοσμένες τὶς περισσότερες φορὲς σὲ πρόσωπα καὶ πράγματα τοῦ τόπου τους, ἢ διατυπώνουν σκέψεις ἀπλοϊκὰς μὲ μιὰ φιλοσοφικὴ σὰ μέτρα τους θεώρηση πραγμάτων καὶ καταστάσεων. Βέβαια διηγῆσεις, σκέψεις, στοχασμοὶ κτλ. τοῦ εἴδους αὐτοῦ βρίσκουν τὴν ἔκφρασή τους μέσα σὲ ἓνα συγκεκριμένον περιβάλλον καὶ τὸ ξέκομμά τους ἢ ἡ ἀπομόνωσή τους ἀπ' αὐτὸ ἀφαιρεῖ τὴ δροσιὰ καὶ τὴ σπιρτάδα τους, δὲν παύουν ὅμως ν' ἀποτελοῦν δείγματα αὐτοῦ πού συνήθως χαρακτηρίζουμε σὰν λαϊκὴ θυμοσοφία.

«Ὁ γάμος στὴ Νίσυρο. Ἱστορικὴ ἀναδρομὴ τοῦ θεσμοῦ», πού δημοσιεύ-

εται στις σελ. 157-263, αποτελεί μια αξιόλογη λαογραφική εργασία του Νικήτα Ι. Κουμέντου. Ὁ συγγρ. με βάση τὰ βιώματά του, ἠχογραφημένες πληροφορίες καὶ παλαιότερα δημοσιευμένο ὕλικό κάνει μιὰ περιγραφή τοῦ γάμου καὶ ἐπιχειρεῖ μιὰ κατὰ τὸ δυνατὸ βαθύτερη ἐξέταση τοῦ θεσμοῦ σὲ συσχέτιση με τὶς κοινωνικοπολιτιστικές, θρησκευτικές καὶ οἰκονομικὲς συνθήκες τοῦ νησιοῦ. Προικοσύμφωνα, λεξιλόγιο καὶ μουσικὲς καταγραφὲς γαμήλιων τραγουδιῶν συμπληρώνουν τὴν ἐργασία, πού θ' ἀποτελέσει χρήσιμο βοήθημα καὶ γιὰ ἄλλα λαογραφικὰ θέματα —κυρίως λαϊκὸ δίκαιο, μουσικὰ ὄργανα καὶ ἔνδυμα— με τὶς πολλὲς, ἀλλὰ σχετικὲς πάντα με τὸ γάμο, πληροφορίες πού παρεμβάλλονται σ' αὐτήν.

Ἐξιάλογη συμβολὴ στὸ θέμα τῆς Παιδείας με παράθεση πολλῶν ἐγγράφων καὶ ἄλλων στοιχείων ἀποτελεῖ ἡ ἐργασία τοῦ Κ.Θ. Βεργωτῆ «Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὴν νῆσον Νίσυρον» (σελ. 264-288), γενικότερα χρήσιμη γιὰ τὴ γνώση τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως παλαιότερα τοῦ δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος.

Ἐνα «Ταξίδι-προσκύνημα» (σελ. 289-304) στὴν Πάτμο δίδει τὴν εὐκαιρία στὸ Νικήτα Ὁδ. Σακελλαρίδη ν' ἀναφερθεῖ στὴν ἱστορία τοῦ νησιοῦ, νὰ δώσει σχετικὲς περιγραφές, νὰ διηγηθεῖ ὅσα τελοῦνται ἐκεῖ τῆ Μ. Ἑβδομάδα καὶ νὰ κάμει μνεῖα νισυρίων ἱερωμένων πού συνδέθηκαν με τὴν Πάτμο.

Με τὴν ὀνομασία τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του ἀσχολεῖται ὁ καρπάθιος πρωτοπρεσβύτερος Κων. Ἰ Χαλκιᾶς στὸ ἄρθρο «Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως Σπόα ἢ Σπῶα» (σελ. 305-307) καὶ ἀκολουθεῖ μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἐργασία τοῦ ἴδιου γύρω ἀπὸ τὴ λαϊκὴ μας λατρεία με τὸν τίτλο «Ἡ ἐθιμολογία τῆς πανηγύρεως τοῦ ἀγίου Γεωργίου τοῦ Μεγαλομάρτυρος καὶ Τροπαιοφόρου τοῦ Μεθυστῆ (3 Νοεμβρίου) ἐν τῷ χωρίῳ Σπῶων Καρπάθου τοῦ νομοῦ Δωδεκανήσου». Ἡ περιγραφή του ἔχει ἰδιαίτερη ἀξία, γιὰτὶ ἡ ἰδιότητα τοῦ κληρικοῦ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ δώσει τὸ θέμα με πληρότητα καὶ με χαρακτηριστικὲς λεπτομέρειες γιὰ τὶς διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς γιορτῆς.

Ὁ 5ος τόμος τῶν «Νισυριακῶν» κλείνει με τὴν εἴδηση γιὰ τιμητικὴ διάκριση ἀπὸ τὸ Δῆμο Ρόδου στὸ νισύριο πρύτανη τοῦ Πολυτεχνείου Ἀθηνῶν Π. Σακελλαρίδη, με νεκρολογίες καὶ με κρίσεις-σχόλια γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὶς ἐκδόσεις τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν.

Σ' ὅλους πού ἠθικὰ ἢ οἰκονομικὰ συμβάλλουν, ὥστε ἡ μικρὴ Νίσυρος νὰ δίδει τὸ παρόν της στὸν πνευματικὸ μας χῶρο, ἀξίζουσι θερμὰ συγχαρητήρια.

ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ

Ἰωάννου Λογοθέτη (1835 - 1910), Ἐπιστολαὶ - Ποιήματα. Εἰσαγωγὴ - Προλεγόμενα - Ἐπιμέλεια Κώστα Ὁδ. Σακελλαρίδη (Ἐκδοσὶς Ἐταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν), Ἀθήναι 1974, σχ. 8ο, σσ. 392.

Τὸ σημεῖωμα τοῦτο δὲν ἔχει θέσση κριτικῆς τοῦ ἔργου Ἰ. Λογοθέτη, ἀλλὰ τὴν πρόθεσση μιᾶς πρώτης γνωριμίας μετὰ τὸ πελώριο ἔργο ποῦ μᾶς ἄφησε ὁ ποιητῆς καὶ δάσκαλος τῆς Νισύρου. Ἡ ἔκδοσση—θὰ προτιμοῦσα τὸν τίτλο «ἅπαντα Ἰ. Λογοθέτη»—καὶ εἰδικότερα ἡ ἀναστήλωσση τοῦ ἔργου τοῦ ποιητῆ ἀπὸ τὸν ἀκούραστο μελετητῆ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου τῆς Νισύρου κ. Κ.Ο. Σακελλαρίδη, μετὰ τὴν ξεχωριστὴ εὐαισθησία στὰ θέματα λαογραφίας τῆς γενέτειράς του, ἀποτελεῖ ἐγγύησση καὶ πειστικὴ ἀπόδειξη τῆς γνησιότη-
τας τοῦ ποιητικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἔργου τοῦ Λογοθέτη. «Ὅποιος εἶχε ὑπόψη του «Τὰ βιογραφικὰ σημεῖωματα», «Τὰ ἱστορικὰ θέματα», «Τὰ ἱστορικὰ ἔγγραφα» καὶ μάλιστα «Τὸ νισύριο δημοτικὸ τραγούδι», παλιότερες ἐργασίες τοῦ Κ. Σακελλαρίδη, δὲ θ' ἀμφέβαλλε γιὰ τὸν ὑποδειγματικὸν τρόπον ποῦ μᾶς παρουσίασε τὸ ἔργο τοῦ συμπολίτη του, λόγιου, παιδαγωγοῦ καὶ ποιητῆ, Ἰ. Λογοθέτη.

Ὁ Κ. Σακελλαρίδης πάσχισε πολλὰ χρόνια νὰ συγκεντρώσει τὸ σκόρπιον ὑλικὸν καὶ οἱ διακριτικὲς ἐπεξηγήσεις καὶ οἱ κατατοπιστικὸι ὑπομνηματισμοὶ εἶναι μαρτυρίες χρήσιμες στὴ μελέτη καὶ κατανόησση τοῦ ἔργου.

Ὁ ἴδιος ὁ ἐπιμελητῆς, ποῦ δὲ μᾶς ἔχει συνηθίσει σὲ περιαιτολογίες, ἀναγκάζεται νὰ γράψει στὴν εἰσαγωγὴ γιὰ τὰ ἀνυπερβλήτα ἐμπόδια ποῦ συνάντησε. Σταχυολογῶ μερικὲς σκέψεις του: Ὁ Λογοθέτης μετὰ ἀπασχόλησση ἀπὸ τὰ παιδικὰ μου χρόνια... Τὸ πάθος μου γι' αὐτὸν μεγάλωσε, ὅταν ἀσχολήθηκα μετὰ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Νισύρου κι ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ξεχώρισα τὴ συλλογὴ Λογοθέτη καὶ ἰδιαίτερα τὰ τραγούδια του τὰ γραμμένα στὸ νισύριο γλωσσικὸ ἰδίωμα... Τὸ ἔργο δύσκολο καὶ ἡ εὐθύνη μεγάλη. Μὰ κανένας δισταγμὸς ἰκανὸς νὰ ὀπισθοδρομήσω.

Ποιὸς ἦταν ὁ Ἰωάννης Λογοθέτης θὰ μᾶς τὸ πεῖ ὁ τότε Ἀρχιμανδριτῆς καὶ μετέπειτα Μητροπολίτης Κῶ, ἀείμνηστος Ἐμμ. Ἰ. Καρπάθιος (Περ. ἱερ. Παλαμᾶς, Θεσσαλονίκη, ἔτος κ', σελ. 97): «Ἄνθρωπος ἐνάρετος, οἰκογενειάρχης χρηστός, πατὴρ καλὸς καὶ ἀγαθός, ζηλωτῆς ὀρθόδοξος χριστιανός, φιλόπατρις ὅσον ὀλίγοι, ἐραστῆς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, προικισμένος μετὰ τὸ τάλαντον τῆς ποιήσεως, ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης Λογοθέτης ὑπῆρξεν ἀξία μελέτης φυσιογνωμία καὶ ὑπέροχος Δωδεκανησιακὴ προσωπικότης. Εἶναι καθήκον δικαιοσύνης, σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτὸν νὰ γνωσθῇ τὸ ἔργον του. Θὰ τιμηθῇ ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἡ μικρὰ πατρίς μου». Αὐτὴ τὴν προφητεία ἔχει πραγματώσει ἡ Ἐταιρεία Ν.Μ. μετὰ τὴν ἀξιοσύνην τοῦ Κώστα Σακελλαρίδη.

Ἡ εἰσαγωγὴ καὶ τὰ προλεγόμενα μᾶς δίνουν ἕναν πλήρη κατατοπισμὸν

τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ καὶ τῆς οἰκογενειακῆς, ἐκπαιδευτικῆς, κοινωνικῆς καὶ ἔθνικῆς δραστηριότητάς του. Τὸ περιεχόμενο τοῦ τόμου ἀναφέρεται σὲ ἰδιω-
τικὲς ἐπιστολές, σὲ μεταφράσεις ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Λουκιανοῦ, Ὀμήρου, Εὐ-
ριπίδη, Αἰσώπου, σὲ ποιήματα, νισύρικα, πατριωτικά, ἀλλὰ καὶ σὲ τραγούδια
τῆς ἀγάπης καὶ σχολικά, σὲ μοιρολόγια κ.ἄ.

Στὰ πατριωτικά του ποιήματα κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸ μένος κατὰ τῶν
Τούρκων καὶ σὰν ἄλλος Τυρταῖος δραματίζεται τὴν ἀπελευθέρωση τῶν νησιῶν.
Ὁ πατριωτικὸς του οἶστρος καὶ ἡ μορφή τῆς γλώσσας του θυμίζουν Κάλβο.

*Ἄν δὲ ἀκτὶς τῆς ἐλευθερίας
λάμψη ποτὲ σ' αὐτὴν τὴν γῆν
ἐγὼ θὰ κεῖμαι εἰς αἰωνίας
μονάς. Ὡ ρίξατε εὐθὺς κραυγὴν
κι ἐγὼ τοὺς τάφους θὰ διασεῖσω
ἐκ τῶν νεκρῶν νὰ ἀποσπασθῶ
κι ἐδῶ δραπέτης νεκρὸς ὀρμήσω
χῶμα ἐλεύθερον ν' ἀσπασθῶ...*

Τὰ μοιρολόγια τοῦ Λογοθέτη, θαυμάσια στὴ σύλληψη καὶ ἀψεγάδια-
στα στὴν ἔκφραση, εἶναι ἀνεπανάληπτοι ὕμνοι τοῦ πόνου, πού φυλακίζουν
τὴν ψυχὴ μὲ τὴν ἀπλοϊκότητα τῆς τραγικότητάς τους καὶ τὴν αἰσθαντικότητα
τοῦ πάθους τους. Ἡ προσωπικὴ λυρικότητα τῆς ποίησης ἐπεκτείνεται στὴν
ἀγωνία καὶ τὰ προβλήματα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς πάσχει
ἀπὸ τὰ δικά του παθήματα καὶ τὰ κτυπήματα τῆς μοίρας, χωρὶς καὶ νὰ παύει
νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ γύρω του ζωὴ. Στὸ θάνατο τῆς κόρης του Καλλιόπης
θὰ πεῖ:

*Ἦρταμε μὲ τὰ σύννεφα μαζί μὲ τὸν ἀέρα
νὰ σ' ἀποχαιρετίσωμεν, ἄσπρη μας περιστέρα.
Ποῦ νὰ ἔβρω βρύσες μὲ νερὰ κι ἐξήντα δυὸ πηγάδια,
γιὰ νὰ μοῦ σβήσουν τὴ φωτιά, πού ἔχω στὰ φυλλοκάρδια;
Ποῦ νὰ ἔβρω βρύσες μὲ νερά, τὴ φλόγα μου νὰ σβήσω
καὶ νύχια τοῦ λεονταριοῦ, τὰ στήθη μου νὰ σχίσω;
Κάτασπρη περιστέρα μου, πῶς νὰ σὲ λησμονήσω;
Ἦψε φωτιά καὶ καίομαι καὶ πῶς νὰ τὴν ἐσβήσω;
Ποῦ νὰ ἔβρω βότανα τῆς γῆς καὶ γιαιτρικὰ νὰ κάμω
καὶ τὴμ πληγὴ πού μοῦ ἔκαμες, πῶς ἤμπορῶ νὰ γιάνω;*

Ὁ Παρνασσισμὸς καὶ ὁ συμβολισμὸς εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν φυ-
σιολατρικῶν τραγουδιῶν.

*Ἀλέστα! Χαιρετήσετε τὸν Τρυνγητὴν παρθένες,
ἐμπρός, ἀσβέλλα, σήμερον σᾶς θέλ' ἀρματωμένες,
θέλω ἰκτῖνοι νὰ δειχθοῦν τὰ ἀθῶα τρυνγονάκια,
τὰ περιστέρια ἀετοὶ κι οἱ πέρικτες γεράκια.*

Ἡ γνώση τῆς ἱστορίας καὶ τὸ λαογραφικὸ στοιχεῖο εἶναι διάχυτα στὴν ποίηση τοῦ Λογοθέτη. Τὰ σχολικά, ἀριστοτεχνικά στὴ μορφή τους καὶ διδακτικά στὸ περιεχόμενό τους γιὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ γράφτηκαν.

Τὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης ἔχουν ἐναλλακτικὸ λυρικὸ περιεχόμενο καὶ πολύμορφο πλοῦτο στὴ γλώσσα καὶ τὸ μέτρο. Ξεχωρίζουμε ἓνα δίστιχο, ἐνδεικτικά, γιὰ νὰ φανεῖ ἡ σύμπτωση στὴν ποιητικὴ ἔκφραση ἀνάμεσα στὸ Λογοθέτη καὶ τὸ Γιάννη Ρίτσο, ποὺ ὁ τελευταῖος γεννήθηκε ἓνα χρόνο πρὶν πεθάνει ὁ Ἰωάννης Λογοθέτης, χωρὶς νὰ ἀντιγράφει ὁ ἓνας ποιητὴς τὸν ἄλλο.

*Ποῦ πῆγε τὸ πουλάκι μου καὶ δὲν ἐφάνη νὰ ᾽ρθεῖ;
Ποῦ ᾽πῆγε τ' ἀηδὸνι μου; Ἐπέταξεν, ἐχάθη.*

Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ι. Λογοθέτη εἶναι ἡ ταιριαστὴ ἐφαρμογὴ ὅλων τῶν περιπτώσεων, ποὺ ἐζήσαν οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῆς Δωδεκανήσου στὰ δύσκολα χρόνια τῆς ὀθωμανικῆς σκλαβιάς.

Πιστεύω πὼς ἡ ἐκδοσὴ τοῦ ἔργου τοῦ Ι. Λογοθέτη —καὶ μετὰ τὴν ἀπῆχηση ποὺ εἶχε ἡ ὁμιλία τοῦ ποιητῆ καὶ τεχνοκρίτη Ἀνδρέα Σ. Τσοῦρα ποὺ δόθηκε στὸν «Παρνασσὸ» στίς 11 Νοεμβρίου τοῦ χρόνου ποὺ πέρασε— θὰ στρέψει τὴν προσοχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ στὸ Νισύριο ψάλτη κι ἀπὸ κεῖ κι ὕστερα δὲ θὰ πάψει νὰ γίνεται λόγος γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ ποὺ ὑπῆρξε ἀντιπροσωπευτικὸς λόγιος τοῦ 19ου αἰῶνα.

ΝΙΚΗΤΑΣ Ι. ΚΟΥΜΕΝΤΟΣ

